

AZ ÁLDOZATHIBÁZTATÁS PSZICHOLÓGIAI MAGYARÁZATAI

A KONTROLL SZEREPE AZ ÁLDOZATSEGÍTÉSBN

Z. PAPP Zsuzsanna

ELTE PPK Pszichológiai Doktori Iskola

Budapesti Gazdasági Egyetem

E-mail: zpapp.bgf@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: A közelmúltban elhíresült hazai esetek és médiadiskurzusok újra napirendre tűzték az áldozathibáztatás témakörét. A tanulmány célja, hogy a vonatkozó személyiség- és szociálpszichológiai szakirodalom áttekintésével összefoglalja az áldozathibáztató magatartás lehetséges magyarázatait és mechanizmusát, valamint ezek kommunikációs és intézményi hatásait annak érdekében, hogy az áldozatokkal foglalkozó gyakorlati szakemberek számára hasznos tudást nyújtson. *Módszer:* Az elméleti alapozás a kontrollirodalom áttekintésével kezdődik, amely bemutatja az egészséges pszichés működés sajátosságait (Taylor, 1989; Alloy és Abramson, 1979; Rotter, 1966) és a kontroll iránti szükséglet szerepét a stresszel való megküzdésben, különös tekintettel azokra az esetekre, amikor saját sérülékenységgünkkel szembesülünk (Thompson, 1981; Rothbaum et al., 1982). A második részben az áldozathibáztatás jelenségköre és veszélyei mellett tárgyaljuk annak tételezett mechanizmusát, kiemelt figyelmet fordítva a kontrollszükségletek és az igazságos világba vetett hit (Lerner és Simmons, 1966) szerepére. A befejező részben azt vizsgáljuk meg, hogy a kontroll iránti igény hogyan jelenik meg az áldozatok esetében, és bemutatjuk, hogy milyen szerepük lehet az áldozatokkal folyó munka során. Ebből a célból konstruktív és destruktív kommunikációs és intézményi példákat, jó gyakorlatokat ismertetünk. *Eredmények, következtetések:* Az áttekintés rámutat arra, hogy az áldozathibáztató magatartás könnyen lehet az empatikus és részvételi személyek sajátja is, ezért kiemelten fontos a felismerés és a folyamat tudatosítása az áldozatokkal foglalkozó munkatársak körében, és szemléletváltást sürget a hatósági folyamatok szempontjából is.

Kulcsszavak: áldozathibáztatás, kontroll, igazságos világba vetett hit, áldozatsegítés, másodlagos viktimizáció

A REÁLIS ÉNKÉP PARADOXONA

Köztudott tény, hogy a reális énkép az egészséges személyiség egyik fő ismérve, ahogy Jahoda (1953) megfogalmazza: önmagunk és a világ pontos észlelése a mentális egészség fontos jellemzője. Az énképünket akkor tekintjük reálisnak, ha az átélt élményeink összhangban állnak az önreprezentációkkal (Rogers, 1979), mások megítélésével, valamint objektív tényezőkkel (mint például az intelligenciateszten kapott pontszám). Az irreális énkép egy sor patológiás működéssel hozható összefüggésbe, többek között a depresszióval, a narcisztikus személyiségzavarral, önértékelési zavarokkal vagy olyan betegségekkel, mint az anorexia nervosa vagy a bulimia nervosa. Annak ellenére, hogy a reális énkép fontos feltétele az egészségesen működő személyiségnek, számos kutatás bizonyítja, hogy az egészséges személyek mégsem igazán jellemezhetőek azzal, hogy teljesen reálisak lennének önmagukkal kapcsolatban. Van Yperen és Buunk 1991-ben használták először az illuzórikus felsőbbrendűség (illusory superiority), más szóval az „átlag feletti hatás” fogalmát az egészséges emberek azon általános jellemzőjének leírására, hogy hajlamosak önmagukat túlbecsülni, az átlagnál jobbnak tekinteni (idézi Hoorens, 1993). Az, hogy az emberek többsége az átlagosnál jobbnak tekinti magát, természetesen statisztikailag lehetetlen. Úgy tűnik továbbá, hogy az emberek hajlamosak túlbecsülni a pozitív és alulbecsülni a negatív tulajdonságaikat. Ezt számos területen kimutatták már, többek között az intelligenciaszint és a teljesítmény (Ehlinger és Dunning, 2003), a kívánatos tulajdonságok és személyiségvonások (Dunning et al., 1989; Schmidt et al., 1999; Kruger et al., 1999) tekintetében. Shelley Taylor (1989) pszichológus az

elsőik között hívta fel a figyelmet erre a paradoxonra, miszerint annak ellenére, hogy a pontos énkép az egészséges pszichés működés feltétele, úgy tűnik, az egészséges emberek mégsem ítélik meg magukat valóságában. Taylor ezeket az önmagunkkal kapcsolatos pozitív illúziókat „kreatív öncsalásoknak” nevezte el (i. m.). Rákbetegekkel és katasztrófatúlélőkkel folytatott kutatásai eredményeként azt találta, hogy ezeknek a „kreatív öncsaló” stratégiáknak a nem túlzott mértékű használata valójában segíti a személyiség integritását, egészséges működését és az adaptív megküzdést (i. m.). Ez az eredmény összhangban áll a „depresszív realizmus” fogalmával, amely szerint a kismértékben depressziós személyek sokkal realiztikusabb következtetéseket tesznek saját jövőbeli teljesítményükre vonatkozóan, valóságában becsülik meg azt, hogy mekkora befolyásuk van adott helyzetekben, és reálisabbak saját magukkal és jövőbeli lehetőségeikkel kapcsolatban (Alloy és Abramson, 1979; Alloy et al., 1981; Alloy et al., 1985).

Taylor (1989) három területen figyelte meg azt, hogy az emberek pozitív illúziókat alkalmaznak. Az illuzórikusan pozitív énkép azt jelenti, hogy az emberek irreálisan pozitívan és általában másoknál jobbnak látják önmagukat. Az illuzórikusan optimista jövőkép és a haladás illúziója szerint az emberek túlságosan optimistán ítélik meg saját jövőjüket másokhoz képest, és sokkal kevésbé hiszik azt, hogy negatív események, például betegségek, természeti katasztrófák vagy balesetek történhetnek meg velük. A kontroll illúziója szerint pedig az emberek a valóságosnál sokkal nagyobb képességet tulajdonítanak önmaguknak arra vonatkozóan, hogy meg tudják változtatni a környezetüket, illetve hogy befolyásolni tudják a rajtuk kívül álló eseményeket. Ennek egy

szélsőséges példája, amikor valaki a véletlen által determinált helyzetekben is, például szerencsejáték során, kompetensnek érzi magát vagy mágikus erőt tulajdonít magának (Rothbaum et al., 1982). Ebben a tanulmányban ez utóbbi területet vizsgáljuk annak érdekében, hogy megértsük a kontroll iránti szükséglet mibenlétét és azt, hogy ez milyen szerepet játszhat a viktimizációra adott reakcióinkban.

KONTROLL ÉS ADAPTIVITÁS

A motivációkutatók szerint a kontrollra törekvés alapvető emberi szükséglet, amely a környezet feletti kontroll gyakorlására és annak megélésére vonatkozik (White, 1959), ezáltal összefüggésbe hozható az énhatékonyság érzésével (Oláh, 2004). A szociális tanuláselmélet képviselői szerint kora gyerekkortól kezdve összefüggéseket alakítunk ki magunkban a tapasztalataink által arra vonatkozóan, hogy bizonyos események saját cselekedeteink következményei, vagy más, rajtuk kívül álló hatásnak tulajdoníthatóak, és ennek alapján egy viszonylag stabil attitűdöt vagy elvárásort alakítunk ki a jövőre nézve (Peck és Whitlow, 1983). Rotter (1966) ennek nyomán írta le a kontrollhely fogalmát, ami azon az észrevételen alapul, hogy az emberek különböznek abban a hitükben, hogy mennyire van befolyásuk a környezetükre és a velük történő eseményekre, és ezáltal egy kontinuumon helyezhetők el. A két végpont egyikén a belső kontrollal jellemezhető személyek állnak, akik a velük történő eseményeket úgy képzelik el, mint ami saját közvetlen, személyes ellenőrzésük alatt áll, míg a másik végpontban lévő külső kontrollal jellemezhető személyek úgy érzik, hogy rajtuk kívül álló tényezők, mint például

a szerencse, a sors, a véletlen, Isten vagy más, hatalommal bíró tekintélyfigurák mozgatják a történéseket. A kutatási adatok szerint a belső kontrollal rendelkezők függetlenebbek, hatékonyabbak, teljesítőképesebbek, dominánsabbak, kitartóbbak és ellenállóbbak a befolyással szemben, míg a külső kontrollal rendelkező személyek gyakrabban szenvednek szorongástól, hajlamosabbak a rossz hangulatra, gyanakvóbbak és dogmatikusabbak, valamint kevésbé hajlandóak felvállalni személyes felelősségüket (Peck és Whitlow, 1983).

Az egyik ok, amiért a kontrollal kapcsolatos attitűdök népszerű kutatási területté váltak, az volt, hogy összefüggésbe hozható a stresszel való megküzdés és alkalmazkodás hatékonyságával, valamint a testi és lelki egészséggel. A stresszel való megküzdés tekintetében mind a laboratóriumi, mind a valós helyzetekben végzett kutatások azt mutatják, hogy a kontroll pusztán illúziója jobb alkalmazkodást eredményez a stressz-teli körülményekhez (Taylor és Brown, 1994) és csökkenti a stressz szubjektív élményét és káros hatásait (Geer és Maisel, 1973; Glass és Singer, 1972) akkor is, ha a valóságban nem is volt lehetőségük gyakorolni azt. A különféle áldozati csoportokkal végzett kutatások tanúságai szerint a stressz ellenálló személyek jellemzője a nagyfokú szociabilitás, a problémafókuszú aktív megküzdési stílus, valamint az a mély meggyőződés, hogy képesek a saját sorsuk irányítására (Herman, 2003). A belső kontrollal rendelkező személyek a krónikus betegségekhez való jobb alkalmazkodással is együtt járnak (Spacapan és Thompson, 1991; Thompson és Spacapan, 1991). Az általános egészségmutatók tekintetében a belső kontrollal rendelkező személyek jobb pszichés egészségmutatókkal (Rodin et al., 1985; Haidt és Rodin, 1995; Rueda és Perez-Garcia, 2006), jobb egészségi állapotmutatókkal és

szubjektív jólléttel (Seeman és Seeman, 1983; Seeman és Lewis, 1995; Rodin és Langer, 1977; Schulz et al., 1994), valamint jobb szellemi teljesítőképességgel (Seeman et al., 1993) és alacsonyabb halálozási kockázattal (Seeman és Lewis, 1995; Rodin és Langer, 1977) hozható összefüggésbe.

A külső kontrollos irányultság kapcsán több ellentmondó eredmény is született (Peck és Whitlow, 1983). Egyfelől úgy tűnik, hogy a külső kontrollos attitűd pozitívan korrelál a depresszióval (i. m.) és összekapcsolható a tanult tehetetlenség (Seligman és Maier, 1967) és a tehetetlenség (Seeman, 1991) fogalmával. A tanult tehetetlenség az a passzivitással, amotivációval és depresszióval együtt járó generalizált kontrollvesztett vagy kontrollhiányos állapot, amelynek során a személy úgy érzi, nincs hatása az őt érő stresszteszteli eseményekre. A tehetetlenség (Seeman, 1991) szintén kontrollhiányos állapotot jelöl, amely magában foglalja az autonómiaérzet hiányát, a fatalizmust és a hatástalanság érzését. Ezek az eredmények mind azt mutatják, hogy a külső kontrollos irányultság kevésbé adaptív megküzdéssel és rosszabb pszichés állapotmutatókkal függ össze. Collins (1974) azonban azzal érvel, hogy a külső kontrollos személyek nem feltétlenül alkotnak homogén csoportot. Szerinte nemcsak az lehet szélsőségesen külső kontrollos irányultságú, aki szerint az erőfeszítés és a tehetség nem nyeri el jutalmát, hanem például az is, aki úgy véli, hogy az életet a sors irányítja, vagy az, aki úgy érzi, hogy egy nehéz és összetett világban él, vagy ha úgy gondolja, hogy az állam gépezete számára befolyásolhatatlan. Ezt támasztják alá azok az empirikus bizonyítékok is, amelyek szerint Rotter külső-belső kontrollhely skálája nem egyetlen faktort mér, hanem legalább két faktor különíthető el: a személyes kontroll és a rendszer-módosít-

hatóság felett érzett kontroll (Peck és Whitlow, 1983). V. Komlósi (2001) hívja fel a figyelmet arra, hogy a kontrollhit jelensége sokkal összetettebb, mint a külső-belső kontroll kettőssége. Az újabb kutatásokban sikerült kimutatni, hogy az adaptív kontrollhit nagyon is sokszínű lehet.

A SÉRÜLÉKENYSÉGGEL VALÓ SZEMBENÉZÉS

Kontrollérzetünk számára az egyik legnagyobb fenyegetést a saját sérülékenységünkkel való szembesülés jelenti. Sérülékenységünkkel szembesülhetünk saját viktimizáció során, ha valamilyen váratlan negatív esemény történik velünk (például baleset, bűncselekmény, természeti katasztrófa, betegség stb.), de közvetve úgy is, hogy mások szenvedésével vagy szerencsétlenségével találkozunk, vagy ezekről értesülünk. Ilyenkor megmozdul bennünk egyfajta énvédő működés, amely segíti helyreállítani a sérülékenységgel való szembesülés miatt keletkezett feszültség érzését. A kontrollal foglalkozó irodalomban több ilyen típusú megküzdést is megfogalmaztak. A retrospektív kontroll (Thompson, 1981) fogalma írja le például azt a jelenséget, amikor az események bekövetkezése után elméleteket fabrikálunk az okokkal kapcsolatban, például hogy mi miért történt (Oláh, 2004). Ennek az a pszichológiai haszna, hogy azt az érzést kelti, hogy legközelebb képesek leszünk a kontrollra, ez pedig megvéd minket a fenyegetettség érzésétől. Rothbaum és munkatársai (1982) szerint az, hogy valaki hogyan küzd meg egy kontrollvesztett helyzettel, nagyban függ attól, hogy kezelhetőnek vagy kezelhetetlennek értékelte azt. Ennek alapján megkülönböztetik az elsődleges és a másodlagos kontrollt. Elsőd-

leges kontrollról akkor beszélhetünk, ha a személy azt hiszi, hogy a történetek megváltoztathatók, ezért konkrét beavatkozásokkal vagy tervekkel befolyásolni akarja azokat. Másodlagos kontroll esetén a helyzet elviselhetővé tételére tesz kísérletet a személy, mert érzi, hogy direkt módon képtelen kontrollt gyakorolni (Oláh, 2004). A szerzők szerint a másodlagos kontrollra való törekvésünk az adaptációs igényünkből fakad. Ha a negatív esemény már bekövetkezett, az elsődleges interpretációs kontrollt a helyzet megértésére és a befolyásoló tényezők feltérképezésére tett erőfeszítés jelenti. Másodlagos interpretációs kontrollról akkor beszélhetünk, ha az egyén magyarázatot készít arra vonatkozóan, hogy miért fogadható el a helyzet úgy, ahogy van (i. m.). Látható tehát, hogy a kontroll iránti szükséglet hatással lehet a saját és mások balszerencséjének magyarázatakor, mint személyes énvédő motívum. Munkásságukból számunkra az általuk leírt interpretációs kontroll kiemelkedően fontos, és a fentiek alapján kapcsolatba hozható az áldozathibáztatás jelenségkörével is.

AZ ÁLDOZATHIBÁZTATÁS ÉS VESZÉLYEI

Áldozathibáztatás alatt azt értjük, amikor egy negatív esemény bekövetkezéséért az áldozatot (vagy áldozatokat) tesszük részben vagy teljes egészében felelőssé.¹ Az 1970-es évek óta számos területen bizonyították az áldozat-

hibáztató attitűdök működését különféle áldozati csoportok esetében (Lerner és Montada, 1998), például közlekedési balesetek, nemi erőszak és családon belüli erőszak (Summers és Feldman, 1984), valamint a szegénység (Harper et al., 1990; Harper és Manasse, 1992) és különféle betegségek (Gruman és Sloan, 1983; Furnham és Procter, 1992) áldozataira vonatkoztatva. Az empirikus kutatásokon túl az áldozathibáztatás jelensége időről időre megjelenik a médiában és a nyilvános diskurzusokban is, különösen a brutális kegyetlenséggel elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos és a marginalizált társadalmi csoportokat érintő magyarázatok narratíváiban. Az egyik ilyen hazai eset például a Baranya Megyei Rendőrkapitányság nagy negatív visszhangot kiváltó, oktatási céllal készült videófilm-sorozata, amely a nemi erőszak prevencióját volt hivatott segíteni az elhíresült „Tehetsz róla, tehetsz ellene” kampányszlogenrel.² A kampány ellen számos civil szervezet tiltakozott, és az ombudsman is elmarasztalta a rendőrséget a videók áldozathibáztató jellege miatt.³ A nemi erőszak kiemelten vizsgált terület, ahol a kortárs kutatások és elméletek már nem az elkövető és az áldozat egyéni jellemzőivel (például pszichés problémáival) foglalkoznak, hanem mikro- és makroszociális tényezőkre és a társadalmi kontextusra fókuszálnak (Parti et al., 2016). A társadalomban a szexuális erőszakról élő sztereotip kép több szempont mentén is eltér a nemi erőszak valóságos jellemzőitől, és ezeket a hiedelmeket nemierőszak-mítoszoknak nevezi a szakirodalom (Burt,

¹ The Canadian Resource Centre for Victims of Crime (2009): Victim blaming. www.crcvc.ca/docs/victim_blaming.pdf

² A Baranya Megyei Rendőrkapitányság elhíresült oktatási szándékkal készült videója: www.indavideo.hu/video/Selfie_Spot_1

³ Az ombudsman reakciója: www.index.hu/belfold/2014/12/12/az_ombudsman_is_elmarasztalta_a_rendorseget_a_nemi_eroszakrol_szolo_videok_miatt/

1980; idézi Parti et al., 2016). A nemierőszak-mítoszok „általában téves, mégis széles körben elfogadott és tartósan fennálló attitűdök és hiedelmek, amelyek a férfiak által nők ellen elkövetett szexuális erőszak tagadását és igazolását szolgálják” (Lonsway és Fitzgerald, 1994; idézi Parti et al., 2016: 9.). A mítoszok mély kulturális beágyazottságát társadalmi funkcióik biztosítják, mivel növelik a társadalom tagjainak biztonságérzetét azáltal, hogy tagadják a nemi erőszak megtörténtének tényét vagy gyakoriságát, leki-csinylik az ilyen cselekmények által okozott trauma mértékét, illetve a felelősséget az elkövetőről az áldozatra hárítják át (i. m.).

Varró Szilvia (2012) újságíró és kommunikációs szakember egy provokatív cikkben hívja fel a figyelmet a médiában és a közösségi portálokon megjelenő áldozathibáztató narratívák pszichológiai dinamikájára. Egy kegyetlen nemi erőszak és gyilkosság esetén keresztül mutatja be, hogy az áldozathibáztató attitűdök akkor kerültek előtérbe, amikor kiderült, hogy az elkövető nem roma származású, ahogy addig hitték. A mindaddig a roma közösség tagjai ellen irányuló rasszista indulatok ekkor hirtelen a fiatal áldozatra tevődtek át. „*Minek sétált egyedül. Miért volt rajta szoknya. Biztos kihívóan viselkedett. Biztos ő provokált.*”⁴ Ez a példa is szemlélteti, hogy az észlelő saját csoporttagsága is szerepet játszhat a bűncselekményről alkotott ítéletek alakulásában, valamint a tettes és az áldozat felelősségének percepciója kapcsán. Ha az áldozathibáztató magatartás a konfliktusban álló felek vagy csoportok között jelenik meg, mélyíti a konfliktust és megakadályozza a megbékélést (Shnabel és

Nadler, 2008), ezért is egyre népszerűbb kutatási téma a csoportközi konfliktusok megértéséhez (Wohl és Branscombe, 2008). A vizsgálatok legújabb iránya a cyberbullying kapcsán foglalkozik a témával. Weber és munkatársai (2013) rámutatnak, hogy az áldozat bizonyos jellemzői – például az, hogy mennyire sok privát információt oszt meg magáról az interneten – növelik az áldozat észlelt felelősségét a cyberbullying bekövetkezésében és csökkentik a felé irányuló társas támogatást.

Fontos kérdés, hogy miért rendkívül veszélyes és káros az áldozathibáztató magatartás. A Center for Relationship Abuse and Awareness (Központ a Családon Belüli Erőszak Áldozataiért és a Figyelemfelhívásért)⁵ állásfoglalása szerint az áldozathibáztató attitűdök egyik rendkívül káros hatása az, hogy megnehezíti az áldozatok számára, hogy esetüket másokkal megosszák, illetve jelentést tegyenek róla. Ha a túlélő tudja, hogy társadalmunk őt fogja hibáztatni a bántalmazásért, még kevésbé lesz motivált arra, hogy beszéljen róla. Az áldozatok hozzátartozói, a szakértők, a civil szervezetek, a hatóság munkatársai és a média normát adnak a közösség tagjai és a nyilvánosság számára (beleértve a leendő és jövőbeli áldozatokat is) arra vonatkozóan, hogy mire számíthatnak. Ez megalapozhatja a bizalmat vagy a bizalmatlanságot az áldozat és a társas környezete, valamint a segítő és a hatósági szervezetek között. Egy másik fontos indok az, hogy az áldozathibáztatás lelassíthatja vagy akár meg is állíthatja az áldozat gyógyulását egyrészt azáltal, hogy növeli az áldozat szégyenérzetét, önvádját és büntudatát, másrészt azáltal,

⁴ Varró Szilvia (2012): *Bándy Kata és a férfibűnözés*. www.hvg.hu/velemeny.nyuzsog/20120718_ferfibun_varro

⁵ A Center for Relationship Abuse and Awareness állásfoglalása: <http://www.stoprelationshipabuse.org/educated/avoiding-victim-blaming/>

hogyan megakadályozza az áldozat társas környezetével való kapcsolat újraépítését és a közösségbe történő reintegrációját (Herman, 2003). A trauma-szakirodalom jeles képviselője, Judit Herman (i. m.) szerint az áldozat mindaddig nem tudja a bűncselekmény során mutatott saját viselkedését reálisan megítélni, ameddig nem ismeri fel, hogy az ő tettei semmilyen módon nem igazolhatják a bűntettet és semmilyen módon nem menthetik fel az elkövetőt a felelősség vállalása alól. Hangsúlyozza, hogy az áldozat társas közegének támogatása nagyon fontos szerepet játszik ebben a folyamatban (i. m.). Többek között hasonlóan fontos indok a veszélyek tárgyalása kapcsán az is, hogy az áldozathibáztató attitűd magában rejti azt a kockázatot, hogy megerősíti az elkövető narratíváját, miszerint a történetek az áldozat hibájából következhetnek be. Ezért is nagyon fontos nyíltan és egyértelműen kommunikálni, hogy az áldozat nem hibás a történetekért és nem az ő felelőssége helyrehozni a dolgokat. Nario-Redmond és Branscombe (1996) kutatásai bizonyítják, hogy ha a figyelem fókuszát az elkövető tetteiről az áldozat viselkedésére tereljük, az csökkenti az elkövető észlelt felelősségét és növeli az áldozathibáztatás mértékét. Ez az eredmény is mutatja, hogy mekkora felelőssége van a hatóságoknak, a szakértőknek és a média munkatársainak a nyilvános diskurzusok alakításában. Nagyon fontos leszögezni azonban, hogy bár a szakirodalomban léteznek az áldozat bűnösségére vonatkozó tipológiák (például Mendelsohné; idézi Wilson, 2009), a fentiek alapján látható, hogy a megérdemeltség narratíváját – miszerint az áldozat megérdemelte azt, ami vele történt – alkalmazni semmilyen körülmények között nem konstruktív, nem előremutató és szakmailag nem indokolható az áldozatokkal folytatott kommunikációban.

AZ IGAZSÁGOS VILÁGBA VETETT HIT SZEREPE AZ ÁLDOZATHIBÁZTATÁSBAN

Míg a személyiségpszichológusok a kontroll fogalmának segítségével igyekeztek megragadni a sebezhetőséggel való megküzdés mechanizmusait, a szociálpszichológus Melvin Lerner (1980) az attribúciók (a viselkedéseket magyarázó oktulajdonítások) oldaláról közelítette azt meg. Lerner kutatásait (i. m.) saját meglepő tapasztalatai inspirálták, amikor a pszichológusi klinikai gyakorlata alatt megfigyelte az egészségügyi személyzet mentális betegekké váló munkáját. Bár a szakembereket jószívű és tanult kollégaként ismerte meg, gyakran tapasztalta, hogy hibáztatják a pácienseket az állapotukért és a szenvedéseikért. Munkatársával egy kísérletet terveztek, hogy pontosabban megértsék a jelenség lényegét. Hetvenkét női kísérleti személyt kértek fel arra, hogy végignézzék, amint a kísérletvezető beavatottja áramütéseket kap különféle feltételvariációkban. Kezdetben a kísérleti személyek nagyon zaklatottak voltak a nyilvánvaló szenvedés látán, de ahogy a kísérlet folytatódott és ők továbbra sem tudtak közbeavatkozni, elkezdtek derogálni az áldozatot. Ez a tendencia annál erősebb volt, minél nagyobb volt a megfigyelhető szenvedés mértéke (Lerner és Simmons, 1966). Lerner úgy gondolta, hogy ha igazságtalan szenvedés szemtanúi vagyunk, motiváltak vagyunk arra, hogy közbeavatkozzunk az igazságtalanság megszüntetése érdekében úgy, hogy segítünk az áldozatnak valamilyen módon. Ha ez azonban nem lehetséges, az emberek átváltanak arra, hogy az áldozatot hibáztassák az ő rossz jelleméért vagy helytelen viselkedéséért ahelyett, hogy együttéreznének vele (i. m.). Napjainkban az előítéletek kapcsán zajlanak hasonló

vizsgálatok, például Szekeres és munkatársai (2016) azt találták, hogy rasszista előítéletekkel nem jellemezhető emberek, miután nem avatkoztak közbe, amikor rasszizmus szemtanúi voltak, gyakran éltek az áldozatot hibáztató magyarázatokkal annak érdekében, hogy kognitív diszsonanciájukat csökkentsék.

Lerner (1980) feltételezése szerint az embereknek szükségük van arra a hitre, hogy a környezetük egy igazságos és kiszámítható hely, ahol mindenki azt kapja, amit megérdemel. Ezt a hiedelmet nevezte el az igazságos világba vetett hitnek, amelyet egyfajta attribúciós hibaként képzelt el. Ennek eredményeként bizonyos történéseket egyfajta univerzális erőnek tulajdonítunk, ami helyreállítja a morális egyensúlyt annak érdekében, hogy „a jó elnyerje jutalmát, a gonosz pedig méltó büntetését”. Ezen meggyőződés alapján a világot egy biztonságos és élhető helyként képzelhetjük el, ahol a jó emberekkel jó dolgok, a rossz emberekkel rossz dolgok történnek. Az áldozathibáztatás pedig összekapcsolható az igazságos világba vetett hittel, mivel ez a torzítás szolgálhat alapjául annak, hogy az emberek szeretnek úgy gondolni mások szerencsétlenségére, hogy bizonyára megérdemelték azt. „Az áldozatok hibáztatása az egyik módja annak, hogy fenntartsuk a világ érthetőségéről és kontrollálhatóságáról, illetve a saját jószágunkról és erkölcsi kiválóságunkról kialakított szemléletünket.” (Smith és Mackie, 2002: 287.) A megfigyelők tehát fenn tudják tartani az igazságos világba vetett hitüket azáltal, hogy megváltoztatják a vélekedésüket az áldozat jellemzőivel kapcsolatban (Reichle et al., 1998). Lerner úgy gondolta, hogy az igazságos világba vetett hitnek fontos funkciója van intrapszichikus szinten: egyrészt segít értelmezni a világban történő igazságos és

igazságtalan eseményeket, másrészt segít megőrizni a pozitív önértékelésünket, valamint azt a hitünket, hogy a világot kiszámítható módon befolyásolni tudjuk. Az igazságos világba vetett hit ezért konceptuálisan összekapcsolható a kontroll iránti szükséglettel, amit kutatások is igazoltak; az igazságos világba vetett hit például korrelál a belső kontrollalós attitűddel (Rubin és Peplau, 1975). Lerner koncepciója nagy hatást gyakorolt a szociálpszichológiára, mivel hatásos magyarázatnak bizonyult a társadalmi egyenlőtlenségeket fenntartó rendszerigazoló sztereotípiák megértésében is (Jost és Banaji, 1999).

AZ ÁLDOZATHIBÁZTATÁS INTRAPSZICHÉS DINAMIKÁJA

Rendkívül fontos és hasznos megérteni és tudatosítani azokat a mechanizmusokat, amelyek közrejátszhatnak az áldozathibáztató attitűdök aktiválásában. Ennek kapcsán olyan kérdésekre keressük a választ, mint például, hogy miért hibáztatják az emberek az áldozatokat ahelyett, hogy inkább együttéreznének velük; milyen pszichés fenyegetettséggel kell az egyénnek szembenéznie, amikor negatív eseményekkel szembesül; illetve hogy hogyan segít az ártatlan áldozatok hibáztatása megvédeni önünk stabilitását.

A Védekező Attribúciós Hipotézis (Walster, 1966; Shaver, 1970) fogalmazta meg először azt a feltételezést, miszerint a felelőségtulajdonításkor fellépő torzítások olyan énvédő motivációs stratégiákként is értelmezhetők, amelynek alapját az adja, hogy a megfigyelő szeretné úgy érezni, hogy a szóban forgó tragédia vele nem történhet meg. A motivációs torzítás lényege, hogy amikor

mások viktimizációjával szembesülünk, az belső feszültséget, arousalnövekedést és negatív érzelmi állapotot hoz létre (Thornton, 1984), mivel aktiválódik az a fenyegető gondolat, hogy ehhez hasonló balszerencse akár velünk is történhet, bár ez gyakorta nem éri el a tudatosság szintjét. A saját sebezhetőségünkre való emlékeztetés fokozott szorongással járó instabil állapot, ezért motiváltak vagyunk arra, hogy a feszültséget valamilyen módon csökkentsük és megnyugvást találjunk. A feszültség csökkentése érdekében különféle stratégiákat alkalmazhatunk, amelyek lehetnek tudatosak vagy tudattalanok, racionálisak vagy irracionálisak. A problémafókuszú megküzdések közé sorolható például az igazságtalanság, illetve a szenvedés megakadályozása vagy megszüntetése, jóvátétel és támogatás nyújtása az áldozatok számára, a valóság elfogadása, illetve az egyén saját korlátainak elfogadása. Az érzelemfókuszú stratégiák olyan tudattalan megküzdési mechanizmusokat is aktiválhatnak, mint például a tagadás, a visszahúzódnás vagy az esemény újraértelmezése, azaz racionalizálása. A korábbi fejezetben tárgyaltak összefoglalásaként elmondható, hogy a kontrollérzet visszaállítására tett erőfeszítés érhető tetten akkor, amikor a személy kísérletet tesz a helyzet megértésére és az okok feltérképezésére (elsődleges interpretációs kontroll, Rothbaum et al., 1982), vagy amikor az esemény bekövetkezte után elméleteket fabrikál az okokkal kapcsolatban (retrospektív kontroll, Thompson, 1981), hogy mi miért történt, ami gyakran együtt járhat az áldozat hibáztatásával is. Ha pedig az egyén arra vonatkozóan készít magyarázatokat, hogy miért fogadható el az adott helyzet úgy, ahogy van, a másodlagos interpretációs kontroll működéséről beszélhetünk (Rothbaum et al., 1982). Maes (1994) kutatásából kiderül,

hogy az igazságos világba vetett hit a legfontosabb előrejelzője a felelősségtulajdonítás jellegének, míg a belső kontrollós attitűd ennek a felelősségtulajdonításnak az érzelmi következményeit, vagyis a sebezhetetlenségben való hit helyreállítását és a sikeres megküzdésben való bizalmat jósolja be.

Az, hogy mely helyzeti, illetve személyiségtényezők játszanak szerepet abban, hogy a személy végül milyen stratégiákat fog alkalmazni, nem tisztázott. A teljesség igénye nélkül két fontos faktorra hívjuk fel a figyelmet: a helyzet értékelésére és a személyes hasonlóságra. Az áldozathibáztató attitűdök aktiválásában fontos szerepet játszhat a helyzet megváltoztathatatlanságának objektív vagy szubjektív észlelete, mivel fenntartja a disszonanciát és növeli a tehetetlenség érzését. Ahogy korábban említettük, Lerner a kísérleti tapasztalatai alapján úgy gondolta, hogy az emberi szenvedésre adott elsődleges reakció az empátia és a segítségnyújtás, ami azonban megváltozhat, ha ezek az erőfeszítések nem járnak sikerrel, és a helyzet továbbra is fennáll. Ilyenkor más módot kell keresni a disszonancia feloldására, ami gyakran az áldozat derogálásával és hibáztatásával történik meg (Lerner és Simmons, 1966). Ez összhangban áll a kontrollirodalom korábban már tárgyalt szerzőinek megállapításával (Rothbaum et al., 1982), miszerint a stresszel való megküzdés során alkalmazott stratégia függ attól, hogy a személy kezelhetőnek vagy kontrollálhatatlannak értékeli-e az eseményt. A másik fontos befolyásoló tényező a hasonlóság kérdése. Több kutatás is kimutatta, hogy ha a személy hasonló az áldozathoz vagy az elkövetőhöz (például nem, életkor, élethelyzet, jellemző szokás stb. tekintetében), akkor a felelősségtulajdonítás iránya úgy alakul, hogy azt hibáztatja a személy, akire nem hasonlít, és azzal érez

együtt, akivel azonosul (Shaver, 1970; Gruman és Sloan, 1983; Thornton, 1984).

A következőkben megvizsgáljuk az áldozathibáztató narratívák jellegét és azt, hogy hogyan szolgálják a fenyegetettségérzés csökkenését és az én védelmét. Két útja is van az áldozathibáztató magyarázatoknak; az egyik az áldozat viselkedését, a másik az áldozat jellemét kárhoztatja. Amikor valaki az áldozat „gyenge jellemét” hibáztatja, az igazságos világba vetett hite és a megérdemeltség narratívája aktiválódik. Ilyenkor általában derogáljuk az áldozatot annak érdekében, hogy meggyőzzük magunkat arról, hogy az áldozat olyasfajta személy, aki megérdemelte a szenvedést (Gruman és Sloan, 1983). Ez a narratíva érhető tetten, amikor a nemi erőszak áldozatait prostituálnak, az AIDS-betegeket promiszkuusnak és felelőtlennek, a munkanélkülieket pedig lustának bélyegezzük. Azáltal, hogy önmagunkra, mint felelősségteljes, szorgalmas és erkölcsös személyre gondolunk, „biztosnak” érezhetjük magunkat afelől, hogy velünk ez nem történhet meg. A másik lehetőség, amikor valaki az áldozat helytelen viselkedését hibáztatja, szintén a kontrollérzet helyreállítását segítheti elő (Anderson, 1999). Ezek a narratívák az áldozatot általában kockázatvállaló vagy felelőtlen viselkedéssel jellemzik, mint például hogy rablás vagy nemi erőszak esetén miért sétált az áldozat este egyedül, betegség esetén pedig okolhatjuk az egészséges életmód, munkanélküliség esetén az erőfeszítés hiányát. Az énvédő mechanizmus képlete ebben az esetben is egyszerű: mivel én nem így viselkedem, velem ez nem fordulhat elő. A korábban tárgyalt nemierőszak-mítoszok szívósságát szintén énvédő funkciójuk adja, mivel „a sztereotípiákat elfogadónak nem kell szembesülnie az erőszak nagyságrendjével és súlyával, illetve azzal a ténnyel, hogy

az bárkivel, bármikor, bárhol megtörténhet. (Parti et al., 2016: 9.)

Az áldozathibáztató attitűd ára, hogy pszichológiai távolságot teremt az áldozat és a megfigyelő között, ezáltal csökkenti a szenvedők iránt érzett empátiát (Breines, 2013). A pszichológiai távolság megteremtése és fenntartása gyakran dehumanizáló és infrahumanizáló mechanizmusokon keresztül történik (Fiske, 2011). A dehumanizáció ebben az esetben azt jelenti, hogy az áldozatot kevésbé látjuk emberinek, megfosztjuk humán jellemzőitől. Az infrahumanizáció pedig azzal jár, hogy kevésbé tartjuk képesnek az áldozatokat komplex, árnyalt és sajátosan emberi érzésekre (mint például szeretet, remény, gyász), és inkább az állatokra jellemző, egyszerűbb érzésvilággal (úgy mint félelem, harag, szomorúság) jellemezzük őket. Az infrahumanizációs tendencia kimutatható volt például a Katrina hurrikán áldozatai kapcsán (i. m.). A dehumanizációs és infrahumanizációs stratégiák az áldozati csoportok mellett szerepet játszanak még az alacsony státuszú társadalmi csoportok megítélése esetében is, fenntartva ezzel az előítéletet és a status quót (i. m.).

A fentiek tükrében elmondható, az áldozathibáztatás az egyik lehetséges stratégia annak érdekében, hogy megvédjük magunkat, amikor saját sebezhetőségünkre emlékeztető eseményekkel szembesülünk. A korábbiak fényében fontos konklúzió, hogy az áldozathibáztató magatartás könnyen lehet a jó szándékú, empatikus és részvételi emberek jellemzője is. Ezért is lényeges, hogy felismerjük azokat a mechanizmusokat, amelyek végbemehetnek bennünk, amikor rossz hírekkel szembesülünk a társas környezetünkben vagy a médiában.

A KONTROLL SZEREPE AZ ÁLDOZATOKKAL FOLYÓ MUNKÁBAN

A fent taglalt mechanizmusok tudatosítása különösen fontos azon szakmák gyakorlói számára, akik munkájuk során áldozatokkal (is) foglalkoznak. A szociális munkások, rendőrök, bírók, jog- és áldozatvédő szakemberek, tanárok, az egészségügyben dolgozó szakemberek, pszichológusok és különféle segítő szervezetek munkatársai kiemelten érintettek ebben a témakörben. Egyrészt azon okból, hogy napi szinten szembesülnek az emberi szenvedés különféle formáival, ezáltal saját sérülékenységükkel is. Munkájuk természetéből adódóan egyszerre kell képesnek lenniük a saját kontroll iránti szükségletüket és az áldozat igényeit szakszerű és konstruktív módon kezelni, ami nagyfokú önismeretet és témaspecifikus képzettséget igényel. Másfelől ezek a szakemberek fokozott pszichés és érzelmi megterhelésnek vannak kitéve, és nem ritka a túlzott munkaterhelés, a sikerélmény hiánya, valamint a burnout (kiégés) szindróma (Edelwich és Brodsky, 1980). Ezek a tényezők szintén növelik a munkatársak sebezhetőségét. Ezért is lényeges tudatosítani, hogy az áldozatok szakszerű támogatása nem képzelhető el a velük dolgozó személyzet támogatása nélkül, például a megfelelő képzés és klinikai szupervízió biztosításának formájában (Negrea, 2012).

A viktimizáció természeténél fogva együtt jár a kontroll elvesztésének vagy csökkenésének alapélményével, mivel az áldozat olyasmit él át, ami akarata ellenére történt vele. Más szóval, az elkövető vagy a negatív esemény szétrombolja az áldozat önrendelkezési képességét (Bolivar, 2010). Ennek okán az áldozatok általános jellemzőiként tekinthetünk a kontroll- és a hatalomérzet hiányára a viktimizáció jellegétől füg-

getlenül. Az áldozatok ezért fokozott erőfeszítéseket tesznek a kontroll visszaszerzése érdekében (Foster és Rusbult, 1999), ennek figyelembevétele és tiszteletben tartása rendkívül fontos a gyógyulási folyamatban (Herman, 2003). A hivatalos hatósági eljárások potenciálisan mind újraviktimizáló, mind segítő hatással is bírhatnak ebből a szempontból. Ennek megértéséhez Averill (1973) kontrollfogalmait érdemes alkalmazni, aki egyebek mellett megkülönböztet kognitív vagy információs kontrollt, valamint döntési kontrollt. Információs kontroll esetén a személy a hatások alakulásának folyamatát ismeri, a döntési kontroll pedig az egyén tényleges lehetősége, hogy választhat a beavatkozások között (Oláh, 2004). Mindkét típusú kontroll stresszcsoökkentő hatással bírhat, ezért érdemes a hatósági és az áldozatsegítő eljárásokat annak mentén vizsgálni, hogy van-e az áldozatnak lehetősége a kontroll gyakorlására a folyamat során, illetve magára a folyamatra és annak eredményére. Ebben a kontextusban az információs kontroll szempontjából például azt érdemes vizsgálni, hogy az eljárásrendbe be van-e építve kellő idő, eszköz, kommunikációs csatorna és munkaerő, amely az adott eljárás folyamatával, kimeneti lehetőségeivel, potenciális kockázataival és előnyeivel tudja megismertetni az áldozatot. A döntési kontroll pedig úgy értelmezhető, hogy van-e az áldozatnak lehetősége arra, hogy válasszon, illetve döntéseket hozzon önmagával és a lehetőségeivel kapcsolatban az adott folyamat során. Ezzel szoros összhangban áll Strang és Sherman (2003) összefoglalása arról, hogy mit várnak az áldozatok a büntető igazságszolgáltatástól, amely öt nagy témakörbe csoportosítható: információt (a bűnügyről és az eljárásról), részvételi lehetőséget és a folyamat végkimenetelére való hatást, érzelmi

jóvátételt és bocsánatkérést, materiális kártérítést, valamint fair és tiszteletteljes bánásmódot és eljárást.

DESTRUKTÍV GYAKORLATOK SZEMLÉLETBELI, INTÉZMÉNYI ÉS KAPCSOLATI SZINTEN: A MÁSODLAGOS VIKTIMIZÁCIÓ

A másodlagos viktimizáció az eredeti viktimizációt követő további közvetett viktimizáció gyűjtőneve, amelyet az áldozat általában az eseményt követő hatósági folyamat során él át (Hagemann, 2012). Ide tartozik a hatósági vagy orvosi személyzet által tanúsított áldozathibáztató magatartás, a helytelen helyzetkezelés vagy nyelvhasználat, amely hozzájárul az áldozat további szenvedéséhez (Campbell és Raja, 1999). Hagemann (2012) megfogalmazásában „olyan, a negatív eseményt követő viktimizáció, amely nem szándékosan, legtöbb esetben hanyagság miatt történik a rendőrségi kihallgatás, a jogi eljárás vagy az orvosi vizsgálat során, illetve az áldozat társas környezetében”. (2012: 53.) Herman (2003) szerint az áldozat gyakran egy olyan hatósági folyamatba kényszerül, amely vagy közömbös, vagy nyíltan ellenséges vele szemben. A fogalom is eredetileg a bírósági tárgyalások kontextusából származik, amelynek során a védőügyvéd vagy más szereplők megtámadják az áldozat tanúvallomását, ami néha még fenyegetőbb lehet, mint az eredeti bűncselekmény maga (Hagemann, 2012). A személyzet által elkövetett másodlagos viktimizációt kutatások is igazolják, például nemi erőszak áldozatai kapcsán (Campbell és Raja, 1999; Campbell et al., 2001). Szintén számos nemzetközi kutatási adat számol be arról, hogy az áldozatok elégedetlenek a bírósági folyamatokkal (Fel-

legi, 2009). A legtöbb hivatalos jogi procedúrában az áldozat teljesen passzív szerepben, egyfajta „kiegészítőként” vesz részt, akinek a funkciója az információnyújtás, de semmilyen befolyása nincs az eseményekre. Egyes szerzők a szivacs metaforáját használják annak leírására, ahogyan az áldozatokat „eldobják”, miután az összes információt „kifacsarták” belőlük (i. m.).

A másodlagos viktimizáció egy része az áldozat autonómiájának és kontrollszükségleteinek figyelmen kívül hagyása miatt következhet be. Az áldozatok döntési kontrollját illetően alapvetően elmondható, hogy a bírósági folyamat során az áldozat lényegében egyetlenegyszer van döntési helyzetben, amikor mérlegeli, hogy jelentse-e a vele történeteket vagy sem (Herman, 2003). Sokszor még ez a döntés sincs a kezében, hiszen számos szakembernek, egészségügyi személyzetnek, tanárnak, szociális munkásnak jelentési kötelezettsége van, sőt sok esetben az áldozat követlen társas környezete is nyomást gyakorol rá ez ügyben.

Ideális esetben a feljelentés melletti autonóm döntés a társadalmi jóvátétel megszerzésének első lépése lehet (i. m.). Az áldozat a továbbiakban azonban nincs semmilyen befolyással a történetekre, nem döntheti el például, hogy akar-e találkozni az elkövetővel vagy sem, ha igen, mikor áll rá készen és milyen feltételek nyújtanának biztonságot számára. További nehezítő körülménynek számítanak a bíróságok fizikai környezetének adottságai, például a közös váróterem, ahol az elkövetővel együtt kell várakozni, valamint az úgy kialakított tárgyalóterem, ahol a tanúvallomást az elkövetők közvetlen fizikai közelségében kell megtenni (Wolhuter et al., 2009). Ezek a rosszul strukturált helyzetek tovább növelhetik az áldozat kiszolgáltatottságát és aláássák biztonság- és kontrollérzetét.

A destruktív gyakorlatokhoz sorolható a személyzet áldozathibáztató attitűdje és magatartása, sőt azok az eredendően jó szándékú tanácsok is, amelyek arra vonatkoznak, hogy mit tehetett volna vagy mit kellett volna másképp tennie az áldozatnak a negatív esemény bekövetkezésének idején. A sérülékenységgel való szembesülés kapcsán tárgyaltak ismeretében már érthető, hogy ezek a magatartásformák nagy valószínűséggel magyarázhatóak a munkatársak azon szükségletével, amelyben saját kontrollérzetüket igyekeznek visszaállítani és megnyugodni afelől, hogy a jövőben mind ők, mind az áldozat el tudja kerülni ezeket a helyzeteket. Sajnos azonban ez inkább destruktív hatással jár, mivel fokozza az áldozat önvádját, önhibáztatását, büntudatát és szégyenérzetét, ezáltal lassítva a gyógyulási folyamatot (Herman, 2003).

KONSTRUKTÍV GYAKORLATOK: KONTROLLTUDATOS SZEMLÉLET A KOMMUNIKÁCIÓBAN ÉS AZ INTÉZMÉNYI GYAKORLATBAN

Az áldozatokkal folytatott munka kontroll szempontjából akkor tekinthető konstruktívnak, ha szemléletében, kommunikációs gyakorlatában és folyamatprotokollját illetően tudatosan kezeli és tiszteli az áldozatok kontrollal kapcsolatos szükségleteit. A Herman (2003) által alább idézett orvosi gyakorlat mind a folyamat, mind a kommunikáció és a kapcsolat szintjén is egy kontrolltudatos attitűdöt tükröz. „*A megerősökolt ember orvosi vizsgálata során a legfontosabb az, hogy ne tegyünk rajta újabb erőszakot. Az orvostudomány alapszabálya, hogy nem ártha-*

tunk. (...) a nemi erőszak áldozatai sokszor rettenetesen tehetetlennek és kontrollvesztettnek érzik magukat. Gondoljuk csak végig, mit csinál vele az orvos nem sokkal azután, hogy megerősökolták, és ő csak a minimális passzív beleegyezését adja a vizsgálathoz: egy vadidegen ember azonnal intim kapcsolatba kerül vele, és bedug valamilyen eszközt a hüvelyébe, mialatt neki szinte semmi kontrollja vagy döntési joga sincs az eseményekkel kapcsolatban – ilyen a nőgyógyász által okozott lélektani nemi erőszak háttere. Ezért a vizsgálat során hosszú időt szánok rá, hogy felkészítsem az áldozatot, és minden egyes lépésnél próbálom átadni neki az irányítást. Például ezt mondom: »Most ezt és ezt fogjuk csinálni, és hogy hogyan, azt maga dönti el«. Rengeteg információval látom el, aminek nagy részét valószínűleg nem is fogja fel; de az egésznek mégis az az üzenete, hogy törődünk vele. Megpróbálom az áldozatot a lehető legnagyobb mértékben aktív résztvevővé tenni.» (Herman, 2003: 194.)

A kanadai Nemzeti Áldozatsegítő Szolgálat

A kontrolltudatos szemlélet intézményi és rendszerszintű megvalósulásának kiváló példája a kanadai Nemzeti Áldozatsegítő Szolgálat alaposan megtervezett és szakszerűen felépített gyakorlata. Az áldozatok információs kontrollját már 1992-ben fel- és elismerte a kanadai jogi szabályozás, amikor lehetővé tette, hogy az áldozatok információhoz jussanak a büntetés-végrehajtási intézményektől. 2007-ben a kanadai kormány létrehozta a Szövetségi Áldozati Stratégiát, amely szabályozza a Nemzeti Áldozatsegítő Szolgálat munkáját.⁶ A kialakított gyakorlat

⁶ A kanadai Nemzeti Áldozatsegítő Szolgálat hivatalos honlapja: www.csc-scc.gc.ca/victims-victimes/rvpc-rvpc-eng.shtml

minden ponton elismeri az áldozatok információs és döntéskontroll-igényét az áldozatsegítő és a hatósági folyamatok során. Az áldozat információs kontrollját segítő, a jogi, az áldozatsegítő és az egyéb (tanácsadás, pszichológiai segítségnyújtás, resztoratív eljárásról való részvétel stb.) szolgáltatásokról többféle kommunikációs csatornán (személyes konzultáción, honlapon, kiadványokon, szórólapokon) keresztül kaphatnak széleskörű tájékoztatást az érintettek. Az áldozat döntést hozhat arról, hogy szeretne-e regisztrált tagja lenni a nemzeti áldozati adatbázisnak. A döntés előtt, annak előnyeiről és lehetséges korlátairól az áldozat széleskörű tájékoztatást kap. Regisztráció esetén a Büntetésről és Feltételes Szabaddalra Helyezéséről szóló törvény értelmében az áldozat, amennyiben úgy dönt, egy sor különféle információhoz juthat hozzá az elkövetővel, a bűnüggyel, az ítélettel és más kapcsolódó ügyekkel kapcsolatban.⁷ A regisztrált áldozatoknak szintén joga van értesítést kapni, ha bármilyen előrelépés vagy változás történik az ügyükben vagy az elkövetővel kapcsolatban. Ebben a rendszerben az áldozatnak joga van eldönteni, hogy szeretne-e értesítést kérni és szintén döntést hozhat arról, hogy azt ő kapja vagy egy általa megjelölt személy. Ezáltal lényegesen nagyobb kontrollt tud gyakorolni, hiszen szabályozhatja, hogy akkor szerezzen új információkat, amikor készen áll arra, hogy a bűnüggyel kapcsolatos dolgokkal foglalkozzon. Az információ megosztása pedig kétirányú: a hatóságok szívesen veszik, ha az áldozatok megosztják a rendelkezésre álló információkat az elkövetőről vagy az esettel kapso-

latban. Az áldozatoknak szintén lehetőségük van arra, hogy megfogalmazzanak egy ún. nyilatkozatot (victim's statement), amelyben kifejezhetik, hogy milyen hatással volt a büntetés az életükre és milyen következményekkel kellett emiatt szembesülniük. Ezekben a nyilatkozatokban helyet kaphatnak az elkövetővel kapcsolatos releváns információk és az is, ha az áldozat például továbbra is vesztélyben érzi magát. A nyilatkozat megírása önmagában is bírhat terápiás hatással az áldozat számára, ám ennek további jelentősége is van. A büntetés-végrehajtási intézmények ugyanis figyelembe veszik a nyilatkozat tartalmát, például amikor döntést hoznak az elkövető elhelyezésének biztonsági szintjéről, ideiglenes szabaddalra bocsátásáról, a visszaesés általános kockázatának megítélésekor, valamint az elkövető rehabilitációs programjának kialakításakor.⁸ Az áldozatnak, vagy egy általa felkért képviselőjének lehetősége van bemutatni a nyilatkozatot a meghallgatáson. Az áldozatoknak ezáltal indirekt módon hatásuk van az elkövető sorsára és fontos a szavuk. A fentiekből kitűnik ennek a rendszernek az áldozatszemplélete, amely szerint az áldozat kompetens és aktív cselekvő, akinek a folyamatra és közvetett módon az elkövetőre is hatása van. A folyamat során pedig az áldozat döntési jogát, autonómiáját, méltóságát és információigényét maximális tisztelet övezi.

Resztoratív igazságszolgáltatás

Míg a bírósági eljárásokkal szemben számos kifogás merül fel, egyre több adat támasztja alá, hogy a büntetőjogi eljárás kiegészítőjeként vagy alternatívájaként ismert resztoratív

⁷ Az áldozatértesítő intézményről további információ: www.csc-scc.gc.ca/victims/003006-0002-eng.shtml

⁸ A nyilatkozatról és annak hatásáról: www.csc-scc.gc.ca/victims/003006-0003-eng.shtml

(helyreállító) igazságszolgáltatás gyakorlata,⁹ amelynek során az áldozat és az elkövető biztonságos körülmények között, resztoratív vagy mediátor szakemberek közreműködésével találkozhat egymással, kevésbé viktimizáló és nagyobb elégedettséggel jár az áldozatok számára (Daly, 2005). A resztoratív eljárásokon való részvétel továbbá jó irányba befolyásolhatja a gyógyulási folyamatot, például úgy, hogy az ülés után szignifikánsan csökkennek a poszttraumás stressz tünetek (Angel, 2005). Ez az eredmény különösen fontos, mivel arra utal, hogy az áldozat eredményes erőfeszítéseket tehet kontrollérzetének visszaszerzésére ebben a folyamatban. A resztoratív eljárások alapelveiben és gyakorlatában számos olyan szabály szerepel, amely az áldozat kontroll- és biztonságérzetét szolgálja és megakadályozza az áldozatok újraviktimizációját (Fellegi, 2009). Hagemann (2012) ezen felül felsorol néhány olyan tényezőt, amelyek feltehetően az áldozat kontrollérzetének helyreállításával segítik a lezárást és a továbblépést. Ezek között szerepel például, hogy az elkövetővel való személyes találkozás lehetőséget biztosít arra, hogy az áldozat alapvető kérdéseket tegyen fel a bűnténnyel kapcsolatban (például „miért pont én?”), valamint arra, hogy „korigálja az elkövetőről kialakított képet annak érdekében, hogy a benne élő szörny konstrukcióját egy realisabb benyomásra cserélhesse” (61–62.) Abban az esetben, ha az ülésen megtörténik az őszinte bocsánatkérés az elkövető részéről, az szimbolikus szinten helyezi vissza az áldozat kezébe a kontrollt azáltal, hogy döntést hoz arról, hogy elfo-

gadja vagy elutasítja azt (Shnabel és Nadler, 2008; Bolivar, 2010). Szintén fontos kiemelni, hogy a resztoratív ülések egyik fókuszja az elkövető visszaesésének és a bűncselekmény megismétlődésének megakadályozása, amely az áldozat jövőre irányuló kontroll- és biztonságérzetét erősítheti meg. Fontos feladat lenne a kontrollérzet, a gyógyulás és a különféle eljárások kölcsönhatásainak további vizsgálata, valamint a gyakorlati alkalmazások kontrolltudatos fejlesztése a jövőben.

KONKLÚZIÓ ÉS A TOVÁBBLÉPÉS LEHETŐSÉGEI

Jelen tanulmány a kontroll és az attribúciós irodalom áttekintésével arra kereste a választ, hogy milyen okok vezethetnek áldozathibáztató viselkedéshez és ezek milyen pszichés mechanizmusokon keresztül juthatnak érvényre. Az áldozathibáztatás lényegében a saját sérülékenységünkkel való szembeütközéskor keletkezett fenyegetettségérzés csökkentésének egyik lehetséges módja, ami könnyen lehet az empátikus és részvételi egyének sajátja is. Az áldozat jellemét vagy viselkedését kárhoztatni azzal a pszichés előnnyel jár, hogy megvédi a személyt attól a vészterhes gondolattól, hogy ez vele is megtörténhet és segít visszaállítani a kontrollérzetet, valamint megerősíteni az igazságos világba vetett hitet. Ez a gyakran tudattalan működésmód azonban rendkívül káros hatással bír az áldozatok gyógyulásának szempontjából, illetve adott esetekben

⁹ Magyarországon 2007 januárja óta van lehetőség büntetőügyekben közvetítői eljárásra (Fellegi, 2009). A tettes-áldozat mediáció vagy más resztoratív eljárások hazai intézményesüléséről és feltételrendszeréről bővebben például Fellegi (2009) *Út a megbékéléshez* c. könyvéből tájékozódhatunk.

hozzájárulhat destruktív társadalmi diskurzusokhoz is. Ezen okokból rendkívül fontos lenne az áldozatokkal is érintkező szakemberek képzése ebben a témakörben, valamint a hatósági eljárások szemléletbeli átalakítása olyan formán, hogy az figyelembe vegye és tiszteletben tartsa az áldozatok autonómiáját és kontroll iránti szükségletüket. Ez nemcsak az áldozatok gyógyulási folyamatát segítheti elő, csökkentve a munkából kieső időt, de a hatósági folyamatok hatékonyságát és a velük való elégedettséget is növelheti.

A fenti konklúziókat azonban három további szemponttal fontos kiegészíteni. Az egyik, ahogy arra korábban is felhívtuk a figyelmet, hogy számos helyzeti és személyiségtényező játszhat szerepet az áldozathibáztató attitűdök aktiválásában, amelyek hatása nem teljesen tisztázott. Ezen tényezők és összefüggéseik feltárása további kutatómunka eredménye lehet. A második szem-

pont, hogy a gyakorlati szakemberek sokszor beszámolnak arról, hogy gyakran rendkívül nehéz kérdés egy adott ügy kapcsán eldönteni, hogy ki az elkövető és ki az áldozat. Egy személy sok esetben kettős szerepben is megjelenhet, például egy bántalmazottból lett elkövető esetében. Ez az aspektus sokszor még árnyaltabbá és komplexebbé teheti a gyakorlati és a terápiás munkát. A harmadik szemponttal arra hívjuk fel a figyelmet, hogy az áldozatok megküzdési és gyógyulási folyamata egyénenként eltérő, ezért lényeges, hogy az áldozatsegítő munka során mindig figyelembe vegyük a szóban forgó személy egyéni szükségleteit és tempóját. A médiadiskurzusok és a nagy visszhangot kiváltó események is alátámasztják annak fontosságát, hogy ezen a területen további kutatások szülessenek és megoldott legyen a szakemberek, beleértve a médiatartalmakat alakító munkatársak képzése.

SUMMARY

PSYCHOLOGICAL EXPLANATIONS OF VICTIM BLAMING. THE ROLE OF CONTROL IN VICTIM SUPPORT

Background and aims: Recent events in Hungary have put the theme of victim blaming back on the agenda. By reviewing the relevant personality and social psychology literature, this study gives a summary of the potential explanations and mechanisms of victim blame and their implications on communicational and institutional practices with the aim to help practitioners in their work with victims. *Methods:* The theoretical foundation describes the paradoxical characteristics of healthy psychic functioning (Taylor, 1989; Alloy and Abramson, 1979; Rotter, 1966) and the need for control with special emphasis on situations where the individual is confronted with his or her vulnerability (Thompson, 1981; Rothbaum et al., 1982). In the second part, the phenomenon of victim blaming, its dangers and its postulated intrapsychic mechanisms are discussed with span emphasis on control needs and just world beliefs (Lerner and Simmons, 1966). The closing section focuses on victims and their impaired sense of control and its implications in relation to victim support, providing constructive and destructive communication and institutional examples and good practices to illustrate the points made. *Results and discussion:* The review explains that victim blaming behaviors can

easily be a characteristic of empathic and good-hearted people, this is why raising awareness among practitioners, as well as changing perspective in legal practice would be crucially important.

Keywords: victim blaming, control, just world beliefs, victim support, secondary victimization

IRODALOM

- ANDERSON, I. (1999): Characterological and behavioural blame in conversations about female and male rape. *Journal of Language and Social Psychology*, 18(4), 377–394.
- ALLOY, L. B., ABRAMSON, L. Y. (1979): Judgment of contingency in depressed and nondepressed students: Sadder but wiser? *Journal of Experimental Psychology: General* 108, 441–485.
- ALLOY, L. B., ABRAMSON, L. Y., VISCUSI, D. (1981): Induced mood and the illusion of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(6), 1129–1140.
- ALLOY, L. B., ABRAMSON, L. Y., KOSSMAN, D. A. (1985): The judgment of predictability in depressed and nondepressed college students. In: BRUSH, F. R., OVERMEIR, J. B. (eds): *Affect, conditioning, and cognition: Essays on the determinants of behavior*. Erlbaum, Hillsdale, NJ. 229–246.
- ANGEL, C. (2005): *Crime victims meet their offenders: Testing the impact of restorative justice conferences on victims' post-traumatic stress symptoms*. Doctoral dissertation. Electronic Dissertation, University of Pennsylvania. Paper AAI3165634. Available: www.repository.upenn.edu/dissertations/AAI3165634
- AVERILL, J. R. (1973): Personal control over aversive stimuli and its relationship to stress. *Psychological Bulletin*, 80, 286–303.
- BOLIVAR, D. (2010): Conceptualizing victims' 'restoration' in restorative justice. *International Review of Victimology*, 17, 237–265.
- BREINES, J. (2013): Why do we blame victims? When others' misfortune feels like a threat. *Psychology Today* (Published in November 24, 2013). www.psychologytoday.com/blog/in-love-and-war/201311/why-do-we-blame-victims Accessed: September 30, 2014.
- CAMPBELL, R., RAJA, S. (1999): Secondary victimization of rape victims: insights from mental health professionals who treat survivors of violence. *Violence and Victims*, 14(3), 261–275.
- CAMPBELL, R., WASCO, S. M., AHRENS, C. E., SEFL, T., BARNES, H. E. (2001): Preventing the „second rape”. Rape survivors' experiences with community service providers. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 1239–1259.
- COLLINS, B. E. (1974): Four components of the Rotter Internal-External scale: Belief in a difficult world, a just world, a predictable world, and a politically responsive world. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29(3), 381–391.
- DALY, K. (2005): A tale of two studies: restorative justice from a victim perspective. In: ELLIOTT, E., GORDON, R. (eds): *New directions in restorative justice: issues, practice, evaluation*. Willan Publishing, Cullompton. 153–174.

- DUNNING, D., MEYEROWITZ, J. A., HOLZBERG, A. D. (1989): Ambiguity and self-evaluation: The role of idiosyncratic trait definitions in self-serving assessments of ability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1082–1090.
- EDELWICH, J., BRODSKY, A. (1980): *Burn-out stages of disillusionment in the helping professions*. Human Sciences Press, New York.
- EHLINGER, J., DUNNING, D. (2003): How Chronic Self-Views Influence (and Potentially Mislead) Estimates of Performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1), 5–17.
- FELLEGI B. (2009): *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- FISKE, S. T. (2011): *Envy up, scorn down. How status divides us*. Russell Sage Foundation, New York.
- FOSTER, C. A., RUSBULT, C. E. (1999): Injustice and power seeking. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 834–849.
- FURNHAM, A., PROCTER, E. (1992): Sphere-specific just world beliefs and attitudes to AIDS. *Human Relations*, 45, 265–280.
- GEER, J., MAISEL, E. (1973): Evaluating the effects of the prediction-control confound. *Journal of Personality and Social Psychology*, 23, 314–319.
- GLASS, D. C., SINGER, J. E. (1972): *Urban stress: Experiments on noise and social stressors*. Academic Press, New York.
- GRUMAN, J. C., SLOAN, R. P. (1983): Disease as justice: Perceptions of the victims of physical illness. *Basic and Applied Social Psychology*, 4(1), 39–46.
- HAGEMANN, O. (2012): Restorative justice in the context of victim needs and coping strategies of victims. In: LUMMER, R., NAHRWOLD, M., SÜB, B. (eds): *Restorative Justice – A victim perspective and issues of cooperation*. 2nd Issue. Kiel University of Applied Sciences.
- HAIDT, J., RODIN, J. (1995): *Control and Efficacy: An Integrative Review*. Report to John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Program on Mental Health and Human Development.
- HARPER, D. J., MANASSE, P. R. (1992): The just world and the third world: British explanations for poverty abroad. *The Journal of social psychology*, 132, 783–785.
- HARPER, D. J., WAGSTAFF, G. F., NEWTON, J. T., HARRISON, K. R. (1990): Lay causal perceptions of third world poverty and the just world theory. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 18(2), 235–238.
- HERMAN, J. L. (2003): *Trauma és gyógyulás*. Háttér Kiadó, Kávé Kiadó, NANE Egyesület, Budapest.
- HOORENS, V. (1993): Self-enhancement and Superiority Biases in Social Comparison. *European Review of Social Psychology*, 4(1), 113–139.
- JAHODA, M. (1953): The meaning of psychological health. *Social Casework*, 34, 349–354.
- JOST, J. T., BANAJI, M. R. (1999): A sztereotipizálás szerepe a rendszer igazolásában: a hamis tudat képződése. In: HUNYADY et al. (szerk.): *A csoport percepciója*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 489–518.

- KRUGER, J., DUNNING, D. (1999): Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1121–34.
- LERNER (1980): *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. Plenum, New York.
- LERNER, M. J., SIMMONS, C. H. (1966): Observer's reaction to the "innocent victim": Compassion or rejection? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(2), 203–210.
- LERNER, M. J., MONTADA, L. (1998): An Overview: Advances in belief in a just world theory and methods. In: MONTADA, L., LERNER, M. J. (eds): *Responses to Victimizations and Belief in a Just World*. Plenum Press, New York. 1–7.
- MAES, J. (1994): Blaming the victim: Belief in control or belief in justice? *Social Justice Research*, 7, 69–90.
- NARIO-REDMOND, M. R., BRANSCOMBE, N. R. (1996): It could have been better or it might have been worse: Implications for blame assignment in rape cases. *Basic and Applied Social Psychology*, 18, 347–366.
- NEGREA, V. (2012): *Az áldozatsegítő pszichológus szerepe a kliensek és a kollégák körében*. Előadás „A TETT program az áldozatokért és a tettesekért”. A társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása című TÁMOP 5.6.2-10/2010-001 kiemelt projekt szakmai záró konferenciáján. 2012. május 31. – június 1., Budapest.
- OLÁH A. (2004): Megküzdés és pszichológiai immunitás. In: BOROSS O., PLÉH Cs. (szerk.): *Bevezetés a pszichológiába*. Osiris, Budapest. 451–501.
- PARTI K., SZABÓ J., VIRÁG GY. (2016): A média azt üzenté... Szexuális erőszakkal kapcsolatos ismeretek, vélemények és attitűdök vizsgálata egy médiakampány kapcsán. *Médiakutató*, 16(2), 7–24.
- PECK, D., WHITLOW, D. (1983): *Személyiségelméletek*. Gondolat, Budapest.
- REICHLE, B., SCHNEIDER, A., MONTADA, L. (1998): How do observers of victimization preserve their belief in a just world cognitively or actionally? In: MONTADA, L., LERNER, M. J. (eds): *Responses to Victimizations and Belief in a Just World*. Plenum Press, New York. 55–86.
- RODIN, J., LANGER, E. J. (1977): Long-term effects of a control-relevant intervention with the institutionalized aged. *Journal of Personal and Social Psychology*, 35, 897–902.
- RODIN, J., TIMKO, C., HARRIS, S. (1985): The construct of control: biological and psychosocial correlates. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*, 5, 3–55.
- ROGERS, C. R. (1979): *On becoming a person*. Constable, London.
- ROTHBAUM, F., WEISZ, J. R., SNYDER, S. S. (1982): Changing world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 5–37.
- ROTTER, J. (1966): Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcements. *Psychological Monographs*, 80(1), 1–28.
- RUBIN, Z., PEPLAU, L. A. (1975): Who believes in a just world? *Journal of Social Issues*, 31, 65–89.

- RUEDA, B., PEREZ-GARCIA A. M. (2006): A prospective study of the effects of psychological resources and depression on essential hypertension. *Journal of Health Psychology*, 11, 129–140.
- SCHMIDT, I. W., BERG, I. J., DEELMAN, B. G. (1999): Illusory superiority in self-reported memory of older adults. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 6(4), 288–301.
- SCHULTZ, R., HECKHAUSEN, J., O'BRIAN, A. T. (1994): Control and the disablement process in the elderly. *Journal of Social Behavior and Personality*, 9, 139–152.
- SEEMAN, M. (1991): Alienation and anomie. In: ROBINSON, J. P., SHAVER, P. R., WRIGHTSMAN, L. S. (eds): *Measures of personality and social psychological attitudes*. Academic Press, New York. 291–371.
- SEEMAN, M., LEWIS, S. (1995): Powerlessness, health and mortality: a longitudinal study of older men and mature women. *Social Science and Medicine*, 41, 517–525.
- SEEMAN, M., SEEMAN, T. E. (1983): Health behavior and personal autonomy. *Journal of Health and Social Behavior*, 24, 144–160.
- SELIGMAN, M. E. P., MAIER, S. F. (1967): Failure to escape traumatic shock. *Journal of Experimental Psychology*, 74, 1–9.
- SHAVER, K. G. (1970): Defensive attribution: Effects of severity and relevance on the responsibility assigned for an accident. *Journal of Personality and Social Psychology*, 14(2), 101–113.
- SHNABEL, N., NADLER, A. (2008): A needs-based model of reconciliation: Satisfying the differential emotional needs of victim and perpetrator as a key to promoting reconciliation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 116–132.
- SMITH, E. R., MACKIE, D. M. (2002): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- SPACAPAN, S., THOMPSON, S. C. (1991): Perceived control in vulnerable populations. *Journal of Social Issues*, 47(4), 1–21.
- STRANG, H., SHERMAN, L. (2003): Repairing the harm: Victims and restorative justice. *Utah Law Review*, 1, 15–42.
- SUMMERS, G., FELDMAN, N. S. (1984): Blaming the victim versus blaming the perpetrator: An attributional analysis of spouse abuse. *Journal in Modern Foreign Literatures*, 2(4), 339–347.
- SZEKERES, H., SAGUY, T., HALPERIN, E. (2016): It must be true then: The unforeseen consequences of witnessing racism. Paper presented at the annual convention of Society for Personality and Social Psychology, San Diego, CA, United States.
- TAYLOR, S. E. (1989): *Positive illusions: Creative self-deception and the healthy mind*. Basic Books, New York.
- TAYLOR, S. E., BROWN, J. D. (1994): Positive illusions and well-being revisited. Separating fact from fiction. *Psychological Bulletin*, 116(1), 21–27.
- THOMPSON, S. C., SPACAPAN, S. (1991): Perceptions of control in vulnerable populations. *Journal of Social Issues*, 47, 1–21.
- THOMPSON, S. C. (1981): Will it hurt less if I can control it? A complex answer to a simple question. *Psychological Bulletin*, 90, 89–101.

- THORNTON, B. (1984): Defensive attribution of responsibility: Evidence for an arousal-based motivational bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 721–734.
- V. KOMLÓSI A. (2001): A személyiség értelmezései. In: OLÁH A., BUGÁN A. (szerk.): *Fejezetek a pszichológia alapterületeiből*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 327–427.
- VARRÓ SZ. (2012): Bándy Kata és a férfibűnözés. HVG-vélemény. 2012. július 18. www.hvg.hu/velemeny.nyuzsog/20120718_ferfibun_varro/ Accessed: September 30. 2014.
- WALSTER, E. (1966): Assignment of responsibility for an accident. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(1), 73–79.
- WEBER, M., ZIEGELE, M., SCHNAUBER, A. (2013): Blaming the victim: The effects of extraversion and information disclosure on guilt attribution in cyberbullying. *Cyberpsychology, Behaviour and Social Networking*, 16(4), 254–259.
- WHITE, R. W. (1959): Motivation reconsidered: The concept of competence. *Psychological Review*, 66, 297–333.
- WILSON, J. K. (ed.) (2009): *The Praeger Handbook of Victimology*. Greenwood Publishing Group, Santa Barbara.
- WOHL, M. J. A., BRANSCOMBE, N. R. (2008): Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 988–1006.
- WOLHUTER, L., OLLEY, N., DENHAM, D. (2009): *Victimology. Victimisation and victims' rights*. Routledge-Covendish, New York.